

De vrouw achter Rietveld

W. Lokhorst

De bordjes onder de bel zijn verdwenen. In diverse talen stond daarop te lezen dat het huis niet te bezichtigen was. Toen ik in 1980 een gesprek met de toen 90-jarige mevrouw Schröder had, zei ze: 'Ik vind het sneu om de mensen weg te sturen, ze komen soms van zo ver... Ze proberen het telkens weer. Maar het kan echt niet meer'.

Doel van al deze tochten naar Utrecht was het toen al letterlijk wereldbekende Rietveld-Schröderhuis, dat in 1924 werd gebouwd, en dat er in 1980 eigenlijk al niet meer zou horen te zijn. Want architect Rietveld werkte met lichte materialen, waarbij hij geen overdreven eisen stelde aan de duurzaamheid. Een huis moet niet langer dan vijftig jaar meegaan, meende hij.

En toch bewoonde mevrouw Schröder tot aan haar dood in 1985 het huis, dat ontstond uit het unieke samenspel van haar ideeën en de wijze waarop deze door Rietveld zijn uitgevoerd. Sterker nog, het is als jongste monument in ons land op de monumentenlijst geplaatst, en het voortbestaan ervan in de oorspronkelijke staat is gewaarborgd door het Centraal Museum te Utrecht.

De samenwerking tussen opdrachtgeefster en architect heeft tot uitzonderlijke resultaten geleid. Toeval? 'Het merkwaardige is, dat we vlak bij elkaar woonden, maar elkaar vrijwel alleen van naam kenden.' Hij werd destijds ingeschakeld om veranderingen aan te brengen in het grote huis waar de familie Schröder toen woonde. Mevrouw Schröder vond de kamers te hoog; ze kon er, zoals ze het uitdrukte, letterlijk en figuurlijk niet bij. De hoogte van een vertrek moest naar haar overtuiging in een goede verhouding staan tot lengte en breedte ('in een voor een *mens* goede verhouding', lichtte ze toe). Ze wist Rietveld duidelijk te maken wat ze bedoelde - het begin van een samenwerking die veertig jaar zou blijven bestaan.

Na het overlijden van haar man in 1923 zocht mevrouw Schröder naar een kleiner huis. De keus viel op een stukje grond aan de rand van de stad, met weids

uitzicht over de omringende polder. Omdat deze polder opgenomen was in de waterlinie mocht er destijds niet gebouwd worden; aangenomen werd dat er gerekend mocht worden op een blijvend vrij uitzicht.

Maar de waterlinie verviel en vlak langs het huis werd een vierbaans autoweg aangelegd. De eerste opwelling van Rietveld was, het huis te slopen. Maar na rijp beraad werd besloten het in een dichte begroeiing te hullen.

De publieke belangstelling voor haar huis, dat in *Forum* (1958) het enig werkelijk algemeen aanvaarde en gezaghebbende moderne gebouw in Noord-Europa werd genoemd, was voor de bewoonster geen onverdeeld genoeg. Op een gegeven moment had ze zelfs het gevoel dat zij, die zo op ruimte gesteld was, geen plekje meer over had voor zichzelf. Daarom liet ze een kamertje op het dak bouwen (het torenkamertje uit haar kinderdromen?). Maar Rietveld kon dit niet erg waarderen, het was geen aanwinst voor het huis, vond hij, en toen hij zeventig jaar werd liet ze het bouwsel weer verwijderen.

Waarom liet u, die zo op 'privacy' gesteld was, zoveel bezoekers toe in uw huis?

'In het begin omdat het voor Rietveld zo moeilijk was om aan de slag te komen; het heeft lang geduurd voor hij weer een opdracht kreeg. Ik wilde mensen die afschrikt werden door het uiterlijk overtuigen door het tonen van het interieur'. (Rietveld heeft meerdere malen gezegd: 'Ik sta met de handen vol, maar niemand wil het hebben'). Later vond ze het te erg om mensen die er dikwijls een verre reis voor gemaakt hadden, weg te sturen.

Beperkingen

Iemand heeft eens gezegd dat het huis beperkingen oplegt, en dat u de enige bent die de discipline op kan brengen het te bewonen.

Na enig nadenken legt ze uit wat die beperkingen zijn: het is de bedoeling dat er aan het geheel niets wordt veranderd. Geen willekeurige wandversiering, althans geen blijvende, geen gemakkelijke stoel tussen de beroemde Rietveldstoelen (die overigens een uitstekende vormgeving hebben: 'Als mijn dochter rugpijn heeft gaat ze op deze stoel zitten'), maar die niet uitnodigen tot luieren. Bekleding, vering of losse kussens werden door Rietveld niet toegepast. Zitten is een *werkwoord*, was zijn strenge oordeel. Je moet *zitten*, niet laten zitten. Voor de vermaarde eetkamerstoel in zigzagvorm is eikehout gebruikt. Hij bewerkte het hout zoals hij het de boeren met hun klompen had zien doen: schrobben, en dan in de zon drogen. Daarna werd de stoel bestreken met een laagje witte grondverf, die onmiddellijk weer werd weggeveegd. Het resultaat: een grillig lijnenspel van de resten wit die in de nerven zijn achtergebleven.

De mens in het huis

Mevrouw Schröder heeft zich er volkomen op ingesteld dat de belangstelling van haar bezoekers vooral het huis geldt. Pas na de voorzichtige opmerking dat er nu wel veel over het huis is gesproken, maar nog bijna niets gezegd is over de bewoonster ervan, gaat het beeld zich aftekenen van het kind dat vier jaar was toen haar moeder stierf en dat als er sprake was van een ander huis, altijd onmiddellijk gretig informeerde 'of er een torenkamer was'. Sterk geïnteresseerd in architectuur had ze dolgraag willen studeren. 'Maar dat kon ik mijn vader niet aandoen. Hij vond het vreselijk als er een dochter ging studeren, en mijn zuster was me al voor geweest. Ik wilde hem dit geen tweede keer aandoen'.

Toch was het juist haar vader die haar

belangstelling voor de architectuur had gewekt. Op de zaterdagmiddagwandelingen die hij met zijn kinderen maakte wees hij hun op de variaties in bouwstijl van de vele buitenplaatsen die in de buurt van Arnhem te vinden zijn. 'Kijk, dat huis heeft een schortje voor', zei hij dan bijvoorbeeld.

Na het internaat in Amersfoort ging zij op negentienjarige leeftijd naar Engeland — een periode die belangrijk zou zijn voor de ontwikkeling van het jonge meisje, dat opgegroeid was in een streng katholiek gezin. Hier kwam ze bij ruimdenkende katholieken, die haar meenamen naar musea, waar ze de moderne kunst leerde kennen. Na haar huwelijk met de jurist Schröder vervreemde ze van het katholicisme. 'Al die strenge regels! Ik was geen vat om zoiets in te gieten', zegt ze achteraf. Ze vond begrip bij Rietveld, die, afkomstig uit een gereformeerd milieu, naar het communisme neigde.

Moederschap

Met haar man had ze afgesproken dat ze na haar trouwen alsnog zou gaan studeren. Maar toen er drie kinderen kwamen beschouwde ze het als haar plicht deze zelf op te voeden en te verzorgen. 'Ik was geloof ik een erg ouderwetse moeder', zegt ze verontschuldigd. Waarschijnlijk speelde het feit, dat ze zelf haar moeder heel vroeg had verloren een grote rol bij haar beslissing om zo veel mogelijk bij de kinderen te zijn.

Wat had u gedaan als de pil er toen geweest was?

Ze aarzelt geen moment. 'Dan had ik zeker geen kinderen gehad. Maar — ik heb er enorm veel vreugde aan beleefd. Die eerste geluidjes na de speekselbelletjes op een kinderlipje, het is zo ongelooflijk boeiend. Het is de eerste aanzet tot spreken, *een begin van vormgeving*.

Ridderorde

Op haar negentigste verjaardag werd mevrouw Schröder 'wegens haar grote

verdienste in cultuur-historische zin' benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau. Ze was zich er toen wel van bewust dat ze op een zeer hoge leeftijd was gekomen, en het maakte haar onrustig dat er nog zoveel werk wachtte. Ze was bezig het archief van Rietvelds werk te voltooiën. 'Dat moet gebeuren; het is zo belangrijk'. Maar o, dat geheugen. 'Als ik de ene dag stop, omdat ik te moe ben, weet ik de volgende dag niet meer waar ik gebleven ben'.

Het zou haar goed gedaan hebben te weten dat nu in het pand naast het huis het archief ligt en geraadpleegd kan worden!

Flexibel

Voor de zoveelste maal in haar leven laat mevrouw Schröder zien hoe flexibel de indeling van haar huis is. Met verschuifbare schotten, die ze met verbluffend gemak hanteert, kunnen slaap-, woon- en werkvertrek omgetoverd worden tot één grote ruimte. Ze laat zien hoe mooi de lichtval is als een luik naar de glazen dakkoepel wordt weggeschoven. Op een tafel liggen hoge stapels boeken, o.a. over *De Stijl*, waarin het werk van Rietveld een grote plaats inneemt. Foto's van 'het huis' zijn opgenomen in Italiaanse, Russische, Japanse, Engelse, Hongaarse en Amerikaanse edities; een Poolse uitgave is op dat moment in bewerking.

Ze erkent volledig de verdiensten van Rietveld, maar constateert — zonder bitterheid overigens — dat háár aandeel weinig aandacht kreeg. Op een toen recente tentoonstelling van Rietvelds werk werd haar naam alleen genoemd in het voorwoord van de catalogus. Uit niets bleek verder dat sommige ontwerpen van haar waren. 'Rietveld was zeer ongecompliceerd, had een enorme denkkraft. Ik deed gevoelsmatig mee, en bracht er het vrouwelijke element in. Ik leefde voor een groot deel op mijn intuïtie'.

Vulden ze elkaar daardoor aan?

'Tot op zekere hoogte, ja. Als twee mensen heel intensief samenwerken, en er komt, bijna als een schok, iets te voorschijn dat — en (met grote nadruk) dat is essentieel — voor beiden nieuw is, dan is dat een creatie'.

Kunsthistorici hebben zich verdiept in de wisselwerking tussen opdrachtgeefster en architect. *Wie* heeft bij de totstandkoming van het ontwerp *wat* bedacht? Mevrouw Schröder vindt de vraag irrelevant. 'Dit huis was ons kind. Bij een kind vraag je dat toch ook niet?.'

Schavotje

Ze staat erop haar bezoek zelf uit te laten. Halverwege de steile trap die naar haar woonvertrekken op de eerste etage voert is een platformpje; de leuning wordt hier gevormd door een bankje. 'Dat noemen we het schavotje, daar zit ik dikwijls te praten met mijn medebewoners. Of eigenlijk moet ik zeggen: zat. Ik woon hier namelijk nu alleen, maar veiligheidshalve laat ik hun naambordje nog maar op de deur', vertrouwt ze me toe.

In 1972 richtte zij samen met andere belangstellenden de Stichting Rietveld-Schröderhuis op, met het doel het huis in zo goed mogelijke staat te houden.

Nog altijd is er verheugend veel belangstelling uit binnen- en buitenland voor het huis, dat nu in erfpacht is ondergebracht bij het Centraal Museum.

Nu is het wél te bezichtigen, maar alleen na telefonische afspraak!

Het telefoonnummer van het museum is 030-517926.